

K. NÉMETH ANDRÁS – MÁTÉ GÁBOR

*Horhosok, puszták, búvólikak. Tájérténelmi tanulmányok
a 16–18. századi Dél-Dunántúlról*

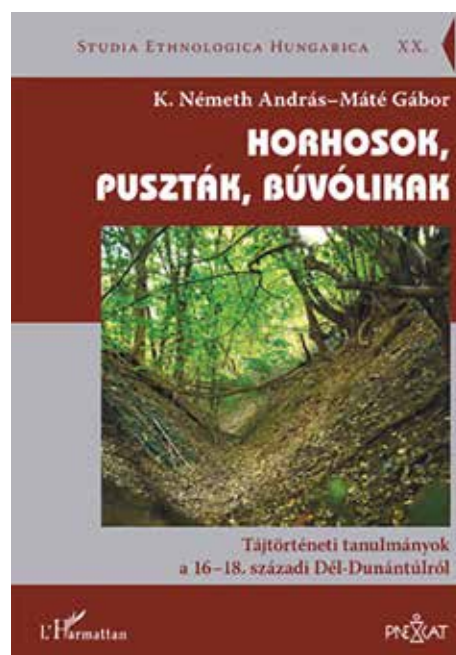
Studia Ethnologica Hungarica XX.

Pécsi Tudományegyetem Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék –
L'Harmattan Kiadó

Hely nélkül, 2020

238 oldal

ISBN 978 963 414 726 8

Az emberiség több millió éve része a természetnek és a tájnak. Apró része annak a világnak, amely egyszerre tűnik végtelennek, kiismerhetetlennek és hatalmasnak. Noha az évezredek alatt a tudás mennyisége is jelentősen megszaporodott, ez azonban csak a legvakmerőbbeket ringatta és ringatja ma is abba a hitbe, hogy a természet legyőzhető és uralható.

Ma, a modern ember analitikus gondolkodásával csak részleteiben tudjuk felidézni azokat a szempontokat, amelyek a 19. század – a nagy tájtalakítási folyamatok megindulása – előtti emberek apáról fiúra öröklődő természetes tudásának részei voltak. A nagybetűs Tudás, amelynek minden eleme több ezer év tapasztalatából állt össze mindenki számára magától értetődő komplex tudássá, amit kollektív tradicionális tudásnak vagy tájtudásnak is hívhatunk. Ez a kollektív tradicionális tudás valójában az, amit a tudomány mai nyelvén komplex tájleírásnak, tájértékelésnek hívunk. Amit azonban ma szinte csak a tudomány eszközeivel ismerhetünk meg, az még saját nagyszüleink agyán is automatizmusként futott végig, amikor végignézték a tájon. Az ember körbetekintett, és azonnal megértette azt. Amit

tudott, azt saját szüleitől, nagyszüleitől tanulta, ők meg a sajátjaiktól. A tájról, a természetről való ismereteik nem sokban különböztek egy középkori vagy őskori ember tudásától. Ők még értették, hol érdemes lakóhelyet keresni maguknak, és hol nem. Hol érdemes és lehet élelemre lelteni, legyen az hal, vad, gyümölcs vagy éppen a munkájukkal előteremthető gabona. Mindenki tudta azt is, hol járhat biztonsággal gyalog vagy szekéren, honnan érkezhetsz barát vagy ellenség, vagy éppen hol fogja majd a homokot a szemükbe fújni az északnyugati szél. De ha mindezt tudták, akkor azt is magabiztosan meg tudták határozni, hogy mely helyszíneken nincs semmi keresnivalójuk, hol nem számíthatnak semmi számukra hasznos dologra. Tudták és látták, és eszerint hozták meg a döntéseiket arról, hogyan vegyék birtokukba a tájat. Évezredek óta ugyanannak az ökoszisztémának voltak apró elemei, amelyben az ember még nem alakította a tájat, hanem alkalmazkodott hozzá, és amely egészen a 19. század második feléig állandó volt. És nemcsak ugyanúgy tudták, hanem ugyanúgy is reagáltak a tájra is.

A tájban élő ember gazdálkodási módja, a gazdálkodáshoz kapcsolódó technikai háttér évezredek folyamán folyton fejlődött, de az ipari forradalomig, még inkább a gőzerővel termelt energiák elterjedéséig nem hozott akkora áttörést, amelynek révén a természet által állított akadályokat bárki, bármikor könnyedén le tudta volna győzni. Emiatt a tájhasználat egyik fő meghatározó eleme az volt, hogy a használó milyen energiákat tudott a saját javára igénybe venni annak érdekében, hogy a táj számára kedvezőtlen elemeit a maga javára hasznosítsa vagy megszüntesse, azaz milyen az ember tájformáló képessége.

A tájhasználat nyomait ma már tudományos eszközökkel és módszertannal kutatjuk, és az eredmények segítségével rekonstruáljuk egy korszak életmódját, gazdálkodását. A releváns eredményekhez azonban mindenképpen az szükségeltetik, hogy a kutatóban meglegyen az erre való igény, hajlam, lássa és értse a táj minden egyes elemét. Ez mára sajnos már a tudományos közegben is mind ritkább, az egyetemi oktatás pedig már egy ideje nem képes ezt átadni a hallgatóknak. Ma már sajnos úgy kerülnek ki némely egyetemről régészek, hogy még a topográfiai térkép megértése, értelmezése sem megy, és tájékozódni a tájban is legfeljebb a GPS segítségével tudnak.

K. Németh András és Máté Gábor szerencsére nem az utóbbi csoportba tartoznak. Több évtizedes munkásságuk ezer szállal kapcsolódik a tájhoz, és a mai kutatónemzedéken belül is kiemelkedő tájszemlélettel, tájtudással rendelkeznek. Kötetük legyen jó példája, mintája annak, hogyan gazdagíthatjuk a kutatást, ha magabiztosan mozgunk a tájban.

A szerzők és a kiadó nyolc, korábban már megjelent tanulmányt foglaltak kötetbe, ami kiváló döntés volt. Az egyes tanulmányok külön-külön is értékesek, színvonalasak és tartalmasak, de kötetbe foglalásuk már új minőséget teremtett, az egyes tanulmányok értékei itt összeadódnak, és az általuk felfejtett táj új értelmezést nyert ezáltal.

A kötet Filep Antal és Laszlovszky József előszavával kezdődik, amit a szerzők bevezető fejezete követ. Filep Antal helyesen hangsúlyozta, hogy a táj ilyen összetett elemzése számos tanulságot szolgálhat a mai gazdálkodás és az ökológia számára is: a szerzők világos modelleket alkotnak, tényeket elemeznek és értelmeznek, közben mégis képesek globálisan látni

az előttük lévő tájat. Ezzel a gondolattal csak egyetérteni tud a recenzens, hozzáátéve azt is, hogy aki ilyen érzékeny módon képes látni, értelmezni és értékelni a tájat, annak számos régészeti kérdés megértése is játszani könnyedséggel lesz, mivel ez a képesség olyan többlet értelmezésre ad lehetőséget, amire a hagyományos régészet már nem képes.

Laszlovszky József is azt hangsúlyozza ajánlójában, hogy a táj valóban „olvasható”, csak érteni kell, és ugyanezt hangsúlyozzák a szerzők is a bevezetőben.

A bevezetőnek van még egy fontos eleme, ami a szerzők motivációját felfedi: frappánsan, és rendkívül kifejező módon rögzítik a kutatásuk és a kötet legfőbb motivációját: „otthonbarátság”, azaz a saját hazájukat kutatják, értik és értelmezik, ami minden kutató életében rendkívül fontos és ritka pillanat. Büszkén mutatják be az általuk megfeytett világot, reprezentálva annak gazdagságát és összetettségét.

A két szerző közösen jegyzi az első tanulmányt. Enyöd település pusztulása és pusztasodása terepi nyomait vizsgálva jutottak arra a megállapításra, hogy akár 300 éves épített vagy természetes táji elemek, objektumok is azonosíthatók abban az esetben, ha a művelési ág nem változott meg. Ez rendkívül biztató megállapítás a terepi kutatás lehetőségeit tekintve, mert így sokkal nagyobb időtávlatban is képesek lehetünk releváns táji vizsgálatok elvégzésre, mint ezt elsőre gondolnánk.

A szerzők rendkívül alapos vizsgálatot végeztek: a rendelkezésünkre álló forrásbázis segítségével, kiváló térképelemzéssel és magabiztos tájismeretük segítségével rekonstruálták az elpusztult múltat. Ebben nagy szerepük van az olyan objektumoknak, amelyek nemcsak a mikroközösségnek voltak fontosak, hanem a tágabb környezetnek, vagy a később ideérkezőknek is (utak, malmok).

Egyúttal szomorú, a ma számára is megfontolásra érdemes vetülete is van a vizsgálatuknak: a falu fölötti domb középkori eredetű szőlője a hódoltság utáni pusztasodás ellenére is fennmaradt, és a 19. században ismét szőlőhegy lett, ami nyilvánvalóan a helyi közösség hatalmas munkájának volt köszönhető. És noha a pusztasodás káros hatásait is képes volt így kiheverni a szőlő, és képes volt regenerálódni, az 1950-es évekkel eljövő felszámolást már nem, így mára az enyészetté lett az egykori szőlő és régi pincésora. A pusztuló táj gyakorlatilag a hódoltság korabeli állapotára vadult vissza,

és ez a fenntarthatóság szempontjából mindenképpen elgondolkodtató és szomorú tény.

A következő fejezetben K. Németh András Tolna megye középkori úthálózatának régészeti kutatását mutatja be. Az utóbbi évtizedben megszorodtak azok a kutatások, szaktanulmányok, amelyek a történeti úthálózat pontos meghatározását tűzték maguk elé. E munkákban sok esetben inkább a nagyobb, regionális vagy országos jelentőségű utak kapják a főszerepet, és az esetek nagy többségében alig-alig társul helyszíni terepi, mikrovizsgálat a kutatáshoz. Emiatt nagyon kevés konkrét régészeti lelőhely vagy lelet kerül be a vizsgálható források közé. K. Németh András jelen tanulmányában ezekre a konkrét helyekre, helyszínekre helyezte a hangsúlyt, és számos út, híd és egyéb vízi átkelőhely régészeti nyomát mutatta be, gazdagítva ezzel a téma meglehetősen szűkös adatbázisát és irodalmát.

A szárazföldi úthálózat kutatásának éppen ez a kevéssé hálás, sok-sok kutatást, sok esetben pedig nagy adag régészszerencsét igénylő része az, ami érdemben viszi előre a hazai történeti úthálózat rekonstrukcióját. A kisebb és még kisebb helyi utak kutatása: ez az igazán nehéz feladat, noha ismeretük rendkívül fontos.

K. Németh András bemutatta, hogy a lakosság miként alakította ki a kapcsolati hálóját a környező világgal, milyen úthálózatot vett igénybe területei eléréséhez. Az utak, az úthálózat kialakulása, az utak kijárása maga is egy tájhasznosítási folyamat, mivel a szárazföldi utakat olyan helyen kell kijárni, amely közlekedésre alkalmas.

K. Németh András dolgozata a rendelkezésre álló módszertan és a forráscsoportok segítségével megismert utak bemutatását vállalta. Elsőként a középkori települések közelsége alapján rajzolt fel néhány regionális utat, melyek többsége még ma is használatban van a helyi (dűlő) úthálózatban. Ezek felfedezésében jelentős segítséget nyújtott a tolnai geológiai környezet is, például a löszös talajnak köszönhetően ma is számos helyen lehet ún. horhosokat, azaz mélyutakat találni, amelyeket a szekerek kerekei és a természetes erózió közösen alakítottak ki. További segítséget jelentettek a 18–19. századi kéziratos térképek, valamint a dűlőnevek, amelyek egy történeti eseménnyel vagy néppel azonosíthatók.

A táj egyes elemeinek tökéletes olvasása mellett néha a régészeti szerencséje is segítette a szerzőt a középkori

úthálózat egyes szakaszainak pontosításában. Ilyen volt a bemutatott simontornyai deszkaburkolatos gerendaút és az a néhány hídmaradvány is, amelyek szakfelügyeletei során kerültek elő a megyében.

Az utak kutatását folytatva Máté Gábor mecsekháti példákön keresztül mutatja be a helyi úthálózat néprajzi és településtörténeti összefüggéseit. Megállapítása szerint miközben egy-egy relációban akár évszázadokon átívelő úthasználati igények is felvethetők, különösen a helyi utakról mondható el, hogy nagyon érzékenyen reagálnak a környezeti, történeti vagy gazdasági eseményekre. Velük szemben például az országos úthálózatra sokkal inkább az állandóság a jellemző.

Az utak vonatkozásában logikus rendszert mutat be a szerző, melyben a mezőgazdasági földek megközelítését, valamint a szomszédos településsel való összeköttetést biztosító kisebb utaktól eljut a távolabbi pontokkal összekötő hegyháti utakon át a megyék közötti összeköttetést biztosító vagy például az országos utakig is. Szép példákön keresztül láthatjuk azt is, hogy miként befolyásolta a domborzat, a morfológia a helyi úthálózat kialakulását és karakterét. Leírásai plasztikusak, szinte látni, ahogy a forgalom növekedésével folyamatosan módosul az utak jellege, szerkezete.

A következő tanulmányban Máté Gábor a dél-dunántúli pusztá, a Völgység hódoltság utáni tájrekonstrukcióját mutatja be a 18. századi határpercek alapján. Elsőre szinte reménytelen feladatnak tűnhet, szerencsére azonban rendelkezésére álltak azok a határvizsgálati tanúkihallgatási jegyzőkönyvek, amelyek a lehető legalaposabb kortársi források. Ezek ráadásul a helyben élő tanúk szubjektív véleményét tartalmazzák, így ennél hitelesebb forrás aligha található. Nem véletlen, hogy a határpercek a néprajztudomány egyik fontos forráscsoportját jelentik.

A sok, máshol meg nem őrzött adat közül egyet emelünk ki: a tanúk elmondása alapján például a határfák fajtái és állapotuk alapján még klímátörténeti következtetésekre is lehetősége adódott a szerzőnek, így például a fenyők jelenlétét egyértelműen az újkor hidegebb klímájának érzékeny jelzőjeként tudta értékelni. A szerző nagyon érdekes megfigyeléseket is bemutat arra, hogyan különíthetők el a források elemzése segítségével a határhasználat időbeli változásai: míg az archaikus települések határhasználati mintázatát alapve-

tően a táj adottságai határozták meg, addig a hódoltság utáni telepés falvak esetében már a geometrikus térfelosztás volt a jellemző, különösen az újonnan alapított települések esetében.

Rövid, de nagyon érdekes és tartalmas fejezetben olvashatunk az erdei állattartásról (elsősorban a sertés tekintetében), a makkoltatásról és annak az erdőre gyakorolt kedvező hatásáról is. A telepés rácsok megjelenésével a legeltetés inkább juh- és kecsketartásra tért át, ez viszont már nem az erdőket, hanem a füves, bokros területeket érintette, ami jelentős hatással volt a tájszerkezetre, hiszen a mindent lelegető kiskérődzők aktivitása mély nyomokat hagyott a növényzeten és ezen keresztül természetesen a táj összeképén is.

A pusztásodás a természetes vizekre is negatívan hatott. Egyedül a völgyi vizek karbantartását feltételezhetjük a malmok működtetése érdekében, de inkább a rétek elvadulásával, a kisebb tavak mocsarasodásával, általában a vízgazdálkodás alacsonyabb fokával számolhatunk ebben az időszakban.

A Kapos és a Völgysegi-patak völgyében a középkori eredetű malmok és malomhelyek folytonosságát vizsgáló tanulmányt a szerzők közösen jegyzik. A dolgozat egy rendkívül fontos értelmezési kérdésre épül, az ún. telephelyi folytonosságra. Ez a településtörténet egyik legfontosabb elve, amely jelentős mértékben megkönnyíti a középkori települési struktúrák és alkotóelemeik egymáshoz való viszonyának értelmezését.

A szerzők azt vizsgálják, hogy milyen eszközök állnak rendelkezésre a középkori malomhelyek kontinuitásának kutatásához, hangsúlyozva, hogy nem az épület, hanem a telephely/funkció folytonosságáról van szó.

Alapesetben mind a középkori, mind az újkori írott források említik a malmokat, ami egyértelművé teszi a folyamatos működést az adott helyen. Nagyon fontos megállapításuk ugyanakkor, hogy forráshiány esetén sem kell lemondanunk a kontinuitás feltételezésének lehetőségéről, ugyanis abból a – a recenzens szerint is megalapozott – feltevésből indultak ki, hogy ha egy újkori malom mellett középkori településnyomok is ismertek, akkor is valószínűsíthetjük a malom középkori eredetét, ha egyébként középkori forrás nem tesz említést róla. Különösen így van ez, ha a malom nyomai a középkori település temploma mellett kerülnek elő.

A dolgozat mindhárom esetre számos konkrét példát hoz, ami jól tükrözi a hatalmas kutatómunkát: ehhez egyaránt hasznosítják az írott forrásokat, a térképi adatokat, a régészeti nyomokat és a topográfiai, morfológiai és vízrajzi adatokat.

Több példával is igazolják, hogy a hódoltság utáni újratelepítéskor sok esetben ismét hasznosították a régebben elhagyott középkori malmokat, de ekkorra már új technológiák is megjelennek, ami elsősorban a víztárolásban és a malmok szerkezetében figyelhető meg.

K. Németh András izgalmas nyomozást végzett a Kisszékel határában lévő Barátok tava eredetével kapcsolatban. A tó partján, kiváló morfológiai adottságú földnyelven fellelt középkori települést meggyőzően azonosította a forrásokban megőrzött Temerkény faluval. Ehhez az okleveles adatokat, különösen a határjárókat elemezte és sokoldalú érveléssel támasztotta alá az azonosítást.

Máté Gábor hosszabb dolgozatban mutatja be a Mecsekben végzett kutatását, melynek az volt a célja, hogy a középkori és kora újkori gazdálkodási formákat és módokat megpróbálja konkrét helyekhez kötni oly módon, hogy ehhez a gazdálkodás okozta nyomokat vizsgálja. A feladat rendkívül összetett. Egyrészt a Mecsek jórészt ma is természetes tájjal rendelkezik, ebben a tájban értő szemmel kell felfedezni azokat az elemeket, amelyek ma már a táj szerves részei, de tudjuk, hogy emberi beavatkozás következtében jöttek létre. Ennek alapfeltevése, hogy alaposan ismerjük az egyes gazdálkodási formák folyamatait, és hogy azok milyen nyomot hagynak a természetes tájon, mert csak ennek birtokában érthetjük meg a változásokat. Ráadásul tisztában kell lennünk a klímacyklusok következtében természetes úton terjedő növények jellegzetességeivel, miként azzal is, hogy ezek a klimatikus változások miként módosítják a gazdálkodási formákat.

A dolgozat első részét a Mecsekre jellemző településtípológia teszi ki. Megismerhetjük a főbb településtípusokat: elsőként az ún. patak völgyi helyzetű falvakat, melyek a szűk völgyek nyújtotta adottságok miatt jellemzően kis létszámú falvak voltak. A hegyközi falvak magasabban fekvő, gyengén benapozott, erdősebb zónákra jellemzők, ilyeneket elsődlegesen az erdő hasznosítását végzők hozták létre (favágók, fanyersanyagot előállítók, szénégetők). Létrejöttüket nemcsak a nyersanyag iránti

igény segítette, hanem a városi népességfölösleg levezetésének igénye. A hódoltság nagy pusztítást végzett ezekben a falvakban, főleg csak azok maradtak fenn, amelyeknek jobb volt a forgalmi helyzetük vagy védettek voltak.

Mindkét típusra jellemző a magassági övezetesség, azaz az élelemtermelő tevékenység fokozatosan és tipikus módon húzódtott a patak menti falu feletti magasabb régiókba. Ezek helyét, a falutól való távolságát a patak völgyek és a domborzat közösen határozta meg.

Máté Gábor bemutatja a Mecsek egy jellegzetes háttérhasználati módját, az ún. szálláskertességet is. A belterületi megosztás lényege, hogy a falu centrális részein csak a házak állnak, az állatokat közeli szállásokon tartják. A forma középkori eredetű, és jórészt a hódoltság után is megmaradt, de ekkortól már újonnan nem jöttek létre ilyen településszerkezetek.

A hódoltságot követő telepítések következtében megnövekvő népességet mind több élelemmel kellett ellátni, ami nagyban megnövelte az új szántók, az irtások mennyiségét. Az erdők csökkenését nagy mértékben elősegítette az üveghuták, szén- és mészkőrohamos terjedése, ami végül is magával vonta a szabályozott és szigorúbb erdőhasználatot is.

A kötet záró tanulmánya K. Németh Andrásé, aki a külső-somogyi löszös táj bűvölíkait gyűjtötte és dolgozta fel nagyobb lélegzetű (hatvanoldalas) munkájában. Közismert, hogy a hódoltság alatt vagy más vészhelyzet idején a lakosság igen változatos és nagy számban létesített menedékhelyet vagy bűvőhelyet hozott létre. Az eldugott helyeken, ártéri szigeteken, mocsaras részekben, erdőkben, barlangokban kialakított menedékek közös jellemzője, hogy az utaktól, településektől távol helyezkedtek el, ahol a helyi lakosság helyismerete komoly helyzeti előnyt jelentett a hódítókkal vagy a támadókkal szemben.

E körbe tartoznak a löszbe vájt bűvölíkok is, amelyek eddig is ismertek voltak a néprajzi, és részben a régészeti kutatás előtt. K. Németh András ezen adatokat egészítette ki a régészeti módszertannal és valószínűleg meg nagyon fontos eredményeket nyújtó kutatást olyan mennyiségű adattal, amire korábban még nem volt példa a szakirodalomban.

A helyismeret nemcsak a menekülők számára volt fontos, hanem a kutatás számára is. K. Németh András a több évtizedes terepi munkásságának köszönhetően

igen széles kapcsolatrendszerrel rendelkezik a somogyi, tolnai régiókban, ami most (is) meghozta a gyümölcsét. A bűvölíkok felfedezése éppen az eldugottságuk miatt rendkívül nehéz, kivéve ha ismerjük az ezekről szóló helyi információkat is. Ezek mennyiségét a dolgozat első lábjegyzetében felsorolt személyek nagy száma jelzi, akik nélkül ez a mű aligha jöhetett volna létre.

K. Németh András teljességre törő katalógust állított össze, minden releváns történeti, morfológiai és a lyukra vonatkozó adatot felgyűjtött és tette közzé ezeket. A Tamási-Likas-hegy bűvölíkjának részletes feldolgozásával kezdődik a tanulmánya. A régi felmérések adatai mellett a saját adatok, a helyszínen készített fotók és vázlatok, illetve a Pazirik Kft. által készített 3D-modell teszi még élvezetesebbé az egyébként is izgalmas témát. Az objektumból gyűjtött régészeti leletek elemzése révén pedig betekintést kapunk arról is, hogy mely korokban lehetett biztosan használatban a bűvőhely.

A dolgozatban még további hét bűvölíkot mutat be a szerző, mindegyiket a lehető legalaposabb adatfelvétellel. Hogy a téma mennyire feldolgozatlan a hazai kutatásban, jól érzékelteti a tanulmány utolsó fejezete, ahol rövid kitekintést kapunk arról, hogy mely régiókban lehet még nagyobb számban találni ilyen objektumot.

Noha az egyes tanulmányok már korábban megjelentek, így egy kötetbe szerkesztve remek, monografikus igényű könyvet vehet kézbe az olvasó, ahol az egyes tanulmányok nem önálló egységek, hanem egymásra épülő, egymáshoz szervesen kapcsolódó fejezetek. Ezt emeli ki az is, hogy a tanulmányok lábjegyzetei folyamatosak, és az is, hogy a szerzők egy közös irodalomjegyzéket használtak. A 260 lábjegyzet és a közel húszoldalas irodalomjegyzék érzékelteti igazán a kötet szakmai színvonalát és tartalmi összetettségét.

A könyvet a levéltári források egyoldalas listája, az ábrák (104 darab) hatoldalas jegyzéke és a tanulmányok eredeti megjelenési helyeinek listája zárja.

Mire az olvasó a kötet végére ér, ismertté válik számára az ember és természet szerves kapcsolatának folyamata, mert a szerzők által bemutatott példák lényegében minden olyan elemre hoznak adatot, amelyek a Kárpát-medencében élő népességek esetében feltehetőek. Látunk példát az archaikus vagy organikus tájhasználatra, arra, amikor a természetelsajátítás még a tájba belesimuló, a népesség/társadalom alkalmaz-

kodóképessége pedig lényegesen erősebb, mint a táj átalakítására irányuló vágy vagy kényszer.

Megismerhetjük azt a stációt is, amikor még erős az alkalmazkodás, de már csökkenő arányt mutat az erőforrások termelés útján történő hasznosítása javára. Ez már nyomot hagy a környezeten, legyen szó akár a növény-, akár az állatvilágról.

Az ember és a táj kapcsolatában a döntő fordulatot az hozza meg – és erre is látunk példát –, amikor a természeti erőforrások hasznosítása már erősen látszik a tájon, amikor a gazdálkodás környezetre gyakorolt hatása jelentősen megnő (a szántók mennyisége nő, visszaszoruló természetes növényzet, beépítettség stb.).

A kötetben olvasható esetekben pedig már feltűnnek azok a tendenciák is, amelyek az újkortól, és különösen a 19. század közepétől válnak uralkodóvá, amikor megindulnak a nagy tájátalakítási folyamatok (ármentesítés, folyamszabályozás, közlekedésfejlesztés, iparosítás).

Több esetben találunk a kötetben arra is adatot, hogy egy-egy kedvező adottságú helyen évezredek alatt több korszakban is megtelepedtek emberek, amit az adaptációs technikák hasonlóságára és állandóságára

vezethetünk vissza. Azaz közel azonos törvényszerűségeket és megtelepedési szempontokat lehet megfigyelni a településtörténetben, de különösen a település topográfiában. Egy adott régióban a tájhasználat ugyanis standardizált, még ha az életmódbeli vagy klimatikus különbségek miatt akár egy mikrotájon belül is lehetnek eltérő tájhasználati jellegzetességek. Ha ezt az elvet elfogadjuk, akkor rendkívül fontos, hogy ennek mozgatórugóit, okait megértsük. Értenünk kell a vízrajz–településtörténet, a morfológia–településtörténet, úthálózat–településtörténet kapcsolatrendszerének összefüggéseit, mert ha ezeket nem értjük, egy több ezer évvel ezelőtti falu életének csak töredékét vagyunk képesek megismerni. K. Németh András és Máté Gábor ezeknek kiváló értői és művelői, valamint jó stílusú tolmácsolói, akik folyékonyan olvassák a tájat. Mintaszerű kötetük ebben a tekintetben is alapvető fontosságú lesz: útikalauz a múltba.

Szalontai Csaba
Magyar Nemzeti Múzeum
szalontai.csaba@mnm.hu